1

De verrassing

Toen Erdosain de matglazen deur van de directiekamer opende, wilde hij meteen weer teruggaan; hij begreep dat hij verloren was, maar het was al te laat.

Hij werd opgewacht door de directeur, een kleine man met dikke lippen, een hoofd als een wild zwijn, kortgeknipt grijs haar à la Umberto I en een onverbiddelijke blik in zijn grijze vissenogen; door Gualdi, de boekhouder, een kleine, magere flegmaticus met onderzoekende ogen, en door de onderdirecteur, de zoon van de man met het zwijnenhoofd, een mooie jongen van dertig met spierwit haar, een cynisch gezicht, een schorre stem en een even harde blik in zijn ogen als zijn verwekker. Deze drie figuren – de directeur die over wat formulieren gebogen stond, de onderdirecteur die onderuitgezakt in een fauteuil zat en een been over de leuning liet bungelen, en meneer Gualdi die eerbiedig naast het bureau stond – beantwoordden Erdosains groet niet. Alleen de onderdirecteur keek even op: 'Er is bij ons een klacht binnengekomen dat u een oplichter bent en dat u zeshonderd peso van ons heeft gestolen.'

'En zeven centavo,' voegde de heer Gualdi eraan toe, terwijl hij een vloeiblad op de handtekening van de di-

recteur legde die deze op een formulier had gezet. Daarop keek de directeur, alsof het zijn stierennek een enorme inspanning kostte, op. Met zijn vingers in de knoopsgaten van zijn vest wierp hij vanonder zijn halfgesloten oogleden een wijze blik op Erdosain en bestudeerde tegelijkertijd zonder wrok diens uitgemergelde gezicht, waarop geen spier vertrok.

'Waarom loopt u er zo slechtgekleed bij?' begon hij zijn ondervraging.

'Als bankloper verdien ik niets.'

'En het geld dat u van ons gestolen hebt dan?'

'Ik heb niets gestolen. Dat is een leugen.'

'Kunt u dat aantonen?'

'Als u wilt vandaag nog, tussen de middag.'

Het antwoord had hem voorlopig gered. De drie mannen keken elkaar vragend aan en ten slotte zei de onderdirecteur schouderophalend en met instemming van zijn vader: 'Nee... u heeft tot morgenmiddag drie uur de tijd. Brengt u de formulieren en de ontvangstbewijzen mee. U kunt gaan.'

Hij was zo verbaasd over die beslissing dat hij treurig naar de drie mannen bleef staan kijken. Ja, naar alle drie. Naar meneer Gualdi, die een socialist was en hem toch zo had vernederd; naar de onderdirecteur, die zijn blik heel onbeschoft op zijn rafelige stropdas gevestigd hield; en naar de directeur, die zijn stijve, kortgeschoren zwijnenhoofd naar hem toekeerde en vanonder de grijze streep van de halfgesloten oogleden een cynische en obscene blik op hem wierp.

Maar Erdosain kwam niet in beweging... Hij wilde iets tegen hen zeggen, hij wist niet hoe, maar iets waardoor zij begrip zouden krijgen voor de enorme omvang van zijn zware lot; en dus bleef hij daar treurig staan tegenover

de zwarte kubus van de ijzeren kluis, met het gevoel dat zijn rug met de minuut krommer werd, terwijl hij zenuwachtig de rand van zijn zwarte hoed omboog en zijn blik steeds schichtiger en treuriger werd. Toen vroeg hij plotseling: 'Dus ik kan gaan?'

'Ja…'

'Nee… Geeft u Suárez de ontvangstbewijzen en weest u morgenmiddag beslist om drie uur hier met alle spullen.'

'Ja… met alle spullen…' en hij draaide zich om en vertrok zonder te groeten.

Hij liep door de calle Chile naar de paseo Colón. Hij voelde zich op onzichtbare wijze in een hoek gedreven. De zon onthulde de afschuwelijke interieurs in de schuin aflopende straat. Er borrelden allerlei gedachten in hem op die allemaal zo verschillend waren dat het hem uren zou hebben gekost ze te rangschikken.

Later herinnerde hij zich dat het geen moment bij hem was opgekomen zich af te vragen wie hem kon hebben aangegeven.

Bewustzijnstoestanden

Hij wist dat hij een dief was. In welke categorie hij viel kon hem niet schelen. Misschien was het woord dief niet in overeenstemming met zijn innerlijke toestand. Er bestond nog een ander gevoel en dat was de ringvormige stilte die zich als een ijzeren cilinder in zijn hersenmassa had gedrongen, waardoor hij doof was voor alles wat niet met zijn ongeluk te maken had.

Deze ring van stilte en duisternis onderbrak de voortgang van Erdosains gedachten, en hij was niet in staat om via de dalende lijn van zijn redenering een verbinding

te maken tussen zijn verblijfplaats genaamd huis en een instelling die werd aangegeven met de naam kerker.

Hij dacht in telegramstijl en liet de voorzetsels weg, een zenuwslopende bezigheid. Hij had uren van ledigheid gekend waarin hij wat voor misdaad dan ook had kunnen begaan, zonder het gevoel te hebben dat hij er verantwoordelijk voor was. Een rechter zou zo'n verschijnsel natuurlijk niet hebben begrepen. Maar Erdosain voelde zich leeg, hij was een menselijke schil die werd voortbewogen door het automatisme van de gewoonte.

Dat hij op de suikerfabriek was blijven werken, was niet om nog meer geldbedragen te stelen, maar omdat hij op een bijzondere, een buitengewoon bijzondere, gebeurtenis wachtte waardoor zijn leven een onverwachte wending zou nemen en hij zou worden behoed voor de ramp die hij zijn huisdeur steeds dichter zag naderen.

Deze toestand van droom en onrust, die maakte dat hij dag in dag uit als een slaapwandelaar rondliep, noemde Erdosain 'het gebied van de angstige spanning'.

Erdosain stelde zich voor dat dat gebied zich boven stadsniveau bevond, twee meter erboven, hij stelde het zich grafisch voor zoals op landkaarten de streken met zoutmijnen of woestijnen staan aangegeven met ovalen vol puntjes, even dicht op elkaar als haringkuit.

Dit spanningsgebied was het gevolg van het lijden van de mensen. Het bewoog zich als een wolk gifgas zwaar van het ene punt naar het andere, drong dwars door muren en gebouwen zonder zijn platte, horizontale vorm te verliezen; een tweedimensionale spanning die de kelen doorsneed en er een sterke smaak van tranen in achterliet.

Zo verklaarde Erdosain het voor zichzelf als hij de eerste duizelingen van zijn verdriet voelde opkomen.

'Wat maak ik van mijn leven?' zei hij dan bij zichzelf, en met deze vraag wilde hij misschien een verklaring vinden voor de oorsprong van de angst die hem deed verlangen naar een bestaan waarin de dag van morgen niet het vervolg zou zijn van vandaag met zijn tijdsmaat, maar iets anders en altijd onverwachts, zoals in de ontknopingen van Amerikaanse films, waarin de bedelaar van gisteren de leider van een geheim genootschap van vandaag is, en de avontuurlijke typiste een multimiljonair in vermomming.

Die behoefte aan wonderen die onmogelijk bevredigd kon worden – aangezien hij een mislukte uitvinder was en een delinquent die op het punt stond de gevangenis in te gaan – bezorgde hem tijdens het hieropvolgende gepieker een scherpe zure smaak en gevoelige tanden, zoals wanneer je op een citroen hebt gekauwd.

Dan combineerde hij idiote dingen. Hij ging zo ver dat hij zich voorstelde dat de rijken, die er genoeg van hadden om naar de klaagzang van de armen te luisteren, reusachtige kooien bouwden die door paardenspannen werden voortgetrokken. Speciaal om hun kracht uitgekozen beulen joegen met lasso's om honden in bedwang te houden op de armoedzaaiers, en er was een bepaalde scène die hij voor zich zag: een moeder, een lange vrouw met warrige haren, holde achter de kooi aan waarin haar eenogige zoon achter de tralies naar haar zat te roepen, net zolang totdat een hondenvanger die genoeg had van dat geschreeuw haar met het handvat van zijn lasso op het hoofd sloeg tot ze bewusteloos was.

Toen deze nachtmerrie voorbij was, zei Erdosain vol afschuw over zichzelf: 'Wat een ziel, wat heb ik voor een ziel?' En omdat de stuwende kracht van de nachtmerrie nog op zijn verbeelding drukte, ging hij verder: 'Ik ben

vast in de wieg gelegd voor knecht, zo'n ordinaire, geparfumeerde knecht door wie rijke prostituees zich de sluiting van hun bustehouder laten vastmaken, terwijl hun minnaar op de divan een sigaar ligt te roken.'

En van de weeromstuit kwamen zijn gedachten weer in een keuken terecht in het souterrain van een zeer luxueuze villa. Rond de tafel bewogen zich twee dienstmeisjes, plus een chauffeur en een Arabier, die jarretels en parfums verkocht. In dit geval zou Erdosain een zwart jasje dragen dat niet over zijn achterste kwam, en een wit dasje. Opeens zou 'meneer' hem roepen, een man die qua uiterlijk zijn dubbelganger was, maar die zijn snor liet staan en een bril droeg. Erdosain wist niet wat de baas van hem wilde, maar de eigenaardige blik die de man op hem wierp toen hij de ruimte verliet, zou hij nooit vergeten. Hij ging terug naar de keuken om over zwijnerijen te praten met de chauffeur die, tot grote lol van de dienstmeisjes en terwijl de Arabische pederast zweeg, vertelde hoe hij de dochter van een rijke dame, een heel jong meisje, op het slechte pad had gebracht.

En hij zei weer bij zichzelf: 'Ja, ik ben een knecht. Ik heb de inborst van een echte knecht,' en hij klemde zijn tanden tevreden op elkaar toen hij zichzelf zo uitschold en vernederde.

Op een andere keer zag hij zichzelf uit de slaapkamer van een oude, vrome, ongetrouwde vrouw komen: hij liep heel devoot met een zware po in zijn handen, en op hetzelfde moment kwam hij een ijverige huispriester tegen die glimlachend en zonder blikken of blozen tegen hem zei: 'Hoe staat het met onze religieuze plichten, Ernesto?' En hij, Ernesto, Ambrosio of José, zou het gruwelijke leven van een obscene en hypocriete dienstknecht leiden.

Een rilling van waanzin ging door hem heen wanneer hij hieraan dacht.

Hij wist, o hij wist het maar al te goed, dat hij voor niks bezig was zijn eigen ziel te beledigen en zwart te maken. En de doodsangst die een mens voelt wanneer hij in een nachtmerrie in een afgrond stort waar hij niet zal sterven, onderging hij zelf wanneer hij zich zo moedwillig modder toegooide.

Want af en toe verlangde hij naar vernedering, zoals heiligen die de wonden van smerige zwervers kussen, niet uit medelijden, maar om Gods genade onwaardiger te zijn, want Hij zou ervan walgen wanneer Hij zag door wat voor afstotelijke proeven zij in de hemel probeerden te komen.

Maar als die beelden weer uit zijn bewustzijn verdwenen en alleen nog 'het verlangen overbleef de zin van het leven te ontdekken,' zei hij bij zichzelf: 'Nee, ik ben geen knecht... dat ben ik echt niet...' En dan was hij het liefst naar zijn vrouw gegaan om haar te vragen medelijden met hem te hebben, barmhartigheid te tonen ten aanzien van die vreselijke en laaghartige gedachten van hem. Maar de herinnering dat hij zich om haar gedwongen had gezien zich zo vaak op te offeren, vervulde hem met een gevoel van doffe wrok en op zo'n moment had hij haar het liefst vermoord.

Hij wist heel goed dat zij zich op een dag aan een ander zou geven, en dat was een extra element bij alle factoren waaruit zijn stress was opgebouwd.

Vandaar dat hij, toen hij de eerste twintig peso achteroverhad gedrukt, verbaasd was over het gemak waarmee je 'het' kon doen, misschien omdat hij vóór de diefstal had gedacht dat hij een serie gewetensbezwaren moest overwinnen waarvan hij in zijn huidige levensomstandig-

heden geen weet kon hebben. Later zei hij bij zichzelf: 'Het gaat erom wilskracht te hebben en het te doen en anders niet.'

En 'het' maakte het leven makkelijker, dank zij 'het' had hij geld, wat hem een vreemde opwinding bezorgde, omdat het hem niets kostte het te verdienen. Het verbazingwekkendste voor Erdosain was niet de diefstal op zich, maar het feit dat het niet aan zijn gezicht te zien was dat hij een dief was. Hij zag zich gedwongen te stelen, omdat hij een mager maandloontje verdiende. Tachtig, honderd, honderdtwintig peso, het hing ervan af hoeveel hij had opgehaald, want zijn salaris bestond uit een commissie voor iedere honderd peso die hij had geïnd.

Er waren dagen dat hij vier- à vijfduizend peso ophaalde, terwijl hij, die nauwelijks te eten had, de stank van een nepleren tas moest verdragen waarin het geluk zich opstapelde in de vorm van bankbiljetten, cheques, giro's en betalingsopdrachten aan toonder.

Zijn echtgenote verweet hem de ontberingen die ze dagelijks moest ondergaan; hij hoorde haar verwijten zwijgend aan en later, als hij alleen was, zei hij bij zichzelf: 'Wat zou ik kunnen doen?'

Toen hij op het idee kwam, toen een klein ideetje hem ervan verzekerde dat hij zijn bazen kon oplichten, was hij zo blij als een uitvinder. Stelen? Waarom was hij er niet eerder opgekomen?

Erdosain verbaasde zich over zijn domheid en verweet zich zelfs gebrek aan initiatief, want in die tijd (drie maanden voor de gebeurtenissen waarover ik ga vertellen) had hij aan van alles gebrek, ondanks dat er dagelijks grote sommen geld door zijn handen gingen.

Wat zijn frauduleuze manipulaties vergemakkelijkte was dat de suikerfabriek geen administratie had.

Doodsangst op straat

Hij leidde ongetwijfeld een merkwaardig leven, want af en toe dreef een haastige verwachting hem de straat op.

Dan nam hij een bus en stapte uit in buurten als Palermo of Belgrano. Hij wandelde peinzend door de stille lanen en zei bij zichzelf: 'Nu zal ik gezien worden door een meisje, een lang, bleek en ernstig meisje dat zomaar verdrietig rondrijdt in haar Rolls-Royce. Opeens kijkt ze mij aan en begrijpt dat ik de enige liefde in haar hele leven zal zijn, en haar blik, een belediging voor alle arme sloebers, zal op mij rusten terwijl haar ogen vol tranen staan.'

Zijn droombeeld ontwikkelde zich vanuit dit onnozele gegeven, terwijl die auto langzaam weggleed in de schaduw van de hoge voorgevels en de groene platanen wier schaduw in driehoeken uiteenviel op de witte stoeptegels.

'Ze mag dan wel miljonair zijn, maar ik ga tegen haar zeggen: "Jongedame, ik kan u niet aanraken. Ook al wilt u zich aan mij geven, ik zou u niet nemen." Ze zal me verbaasd aankijken en dan zeg ik tegen haar: "En het is allemaal zinloos, weet u? Het is zinloos, want ik ben getrouwd." Maar zij zal Elsa een fortuin aanbieden om van me te scheiden, en daarna trouwen we met elkaar en varen we op haar jacht naar Brazilië.'

En deze simpele droom verrijkte zich met de naam Brazilië, een ruig en warm land dat een roze met witte kust projecteerde, die met ribben en loodlijnen door de zachtblauwe zee sneed. Nu was de tragische aanblik van het meisje verdwenen en was ze met haar witte zijden jurk, eenvoudig als die van een schoolmeisje, een lachend, verlegen en tegelijk brutaal wezen geworden.

Erdosain dacht: we zullen nooit seksueel contact hebben. Om onze liefde duurzamer te maken zullen we onze begeerte inhouden, en ik zal haar ook niet op de mond kussen, maar op haar hand.

En hij beeldde zich het geluk in dat zijn leven zou zuiveren, stel dat zoiets onmogelijks zou gebeuren, maar het was makkelijker de aarde in zijn beweging tegen te houden dan zoiets absurds te verwezenlijken. Toen zei hij treurig, met een vaag gevoel van moed bij zichzelf: 'Goed, ik word wel pooier.' En opeens maakte een doodsangst die erger was dan alle andere angsten iets los in zijn hoofd. Hij had het gevoel dat alle littekens in zijn ziel bloedden alsof er een boor met een spitse punt aan het werk was, en terwijl zijn verstand stilstond en hij verlamd was van de stress ging hij als een kip zonder kop op zoek naar hoerenkasten. Op dat moment wist hij wat de doodsangst van een fraudeur was, een lichtende angst als een prachtige zonnige dag die losbarst op de bolling van een salpetermijn.

Hij liet zich meeslepen door de impulsen waardoor een mens ineenkrimpt die voor het eerst van zijn leven voor een gevangenispoort staat, blinde impulsen waardoor een arme sloeber ertoe wordt gebracht zijn leven op het spel te zetten bij het kaarten of voor een vrouw. Misschien zoekt hij een wrede, treurige troost in het kaartspel of bij een vrouw, misschien zoekt hij in het allersmerigste en laagste een bewijs van zuiverheid waardoor hij uiteindelijk zal worden gered.

En tijdens de hete uren van de siësta liep hij in de gele zon over de warme stoeptegels op zoek naar de smerigste bordelen.

Hij prefereerde de bordelen waar hij in het voorportaal sinaasappelschillen zag liggen, een spoor van asresten